

KS. BOGDAN CZĘSZ

NAUKA O PRZYJMOWANIU DUCHA ŚWIĘTEGO W KOMUNII EUCHARYSTYCZNEJ WEDŁUG OJCÓW SYRYJSKICH

Patrystyczną tradycję syryjską cechuje zarówno silny związek z Pismem Świętym, jak również bogate stosowanie języka obrazów i symboli. Prowadzi to jej przedstawicieli do oryginalnego formułowania twierdzeń teologicznych, którym nadają szatę poetycką. Język ich odbiega od spekulacji pielęgnowanej przez Ojców greckich i łacińskich. Jest to język, którym przemawiają poeci, a więc pełen porównań i metafor, nie nadający przekazywanej doktrynie oczekiwanej ostrości. Odpowiada on mentalności człowieka Wschodu, który wobec niewyraźnej tajemnicy Boga preferuje postawę mistycznej kontemplacji. Niemniej poezja Ojców syryjskich zawiera nauczanie teologiczne o konkretnym obliczu. Poczesne miejsce zajmuje w nim pneumatologia. Można uznać, iż obok mariologii stanowi ona charakterystyczną cechę mistyki syryjskiej. Wyrazem tego może być obdarzenie przez potomnych czołowego przedstawiciela szkoły syryjskiej — św. Efrema († 373) przydomkiem „harfa Ducha Świętego”.

W syryjskiej nauce o Duchu Świętym szczególnie żywe zainteresowanie wśród teologów budzi ten jej aspekt, który odnosi się do działania Ducha Świętego w Eucharystii. Ojcowie syryjscy, stosując właśnie wspomniany powyżej język obrazów i symboli, powtarzają, iż wierzący, przyjmując Ciało i Krew Chrystusa, przyjmuje również Ducha Świętego. Za klasyczne dla tej tematyki można uznać trzy teksty:

1. E f r e m S y r y j c z y k, *Pieśń o Eucharystii* (fragmenty):

W Twym chlebie żyje Duch, który nie może być spożyty.

W Twym winie płonie Ogień, który nie może być wypity.

Duch w Twym chlebie, Ogień w Twym winie
są wielkimi cudami, jakie przyjmują nasze wargi.

(...)

Jak Aniołom tak i ludziom dał Ogień i Ducha,

aby się stali wewnętrznie Ogniem i Duchem.

Nie palcami wziął Seraf żarzący się węgiel,

dotknął nim tylko ust proroka.
 Ten go nie wziął i nie spożył,
 a nam dał Pan jedno i drugie.
 Aniołom bezcielesnym podał Abraham cielesny pokarm
 i oni go spożywali.
 Tu nowy cud wielkiego Pana dla cielesnych istot:
 Ogień i Duch do spożywania i picia.
 Niedgdyś spadł w gniewie ogień na grzeszników,
 teraz spada Ogień łaski i mieszka w chlebie.
 Tamten ogień palił ludzi,
 teraz spożywacie w chlebie Ogień, co daje życie.
 Na ofiarę Eliasza spadł ogień i strawił ją,
 Ogień łaski stał się nam ofiarą życia.
 Ogień pochłonął ofiarę,
 Twój, Panie, Ogień spożywamy przy Twej ofierze.
 (...)
 Ogień i Duch był w łonie Twej Matki.
 Ogień i Duch był w rzece, która Cię ochrzciła.
 Ogień i Duch są w naszym chrzcie,
 w chlebie i kielichu jest Ogień i Duch Święty¹.

2. Bałaj, *Poemat o Kościele* (fragment):

Jego ciało jest widzialne,
 lecz Ogień się ukrył,
 by przed Nim nie drżała
 ludzka ręka².

3. Cyryllonas, *Poemat o Eucharystii* (fragment):

Oto Król rozdziela swe ciało,
 Pójdźcie, pożywajcie chleb łaski!
 Pójdźcie, ślepi, zobaczcie światło!
 Pójdźcie, niewolnicy, korzystajcie z wolności!
 Pójdźcie, spragnieni, pijcie ogień!
 Pójdźcie, umarli, bierzcie znowu życie³.

Występujące w tekście Efrema wyrażenie: „ogień i Duch”, jak również sam termin „ogień” u pozostałych autorów określa Ducha Świętego. Obraz ognia jest więc synonimem Ducha Świętego. Odnajdujemy go także w innych dziełach omawianych autorów⁴. W świetle powyższej symboliki Duch Święty jawi

¹ Efrema Syryjczyk, *Pieśń o Eucharystii* 71 — 80, 86 — 120, 141 — 150. (CSCO 154, 49 — 52) Tł. pol.: W. Kania, *Głos Tradycji* 15, 12 — 13. 14 (Tarnów 1987). Tłumaczenie to różni się nieco od tłumaczenia zawartego w PSP XI, 44 — 45, 46 (Warszawa 1973).

² Bałaj, *Poemat o Kościele* 38 — 41 (J. J. Overbeck). Tł. pol.: W. Kania, *Głos Tradycji* 15,25 (Tarnów 1987).

³ Cyryllonas, *Poemat o Eucharystii* 40 — 45. Tł. pol. W. Kania, PSP XI, 90 — 91 (Warszawa 1973).

⁴ Por. Efrema Syryjczyk, *Pieśń o Chrystusie*, 85; Cyryllonas, *Pieśń o umyciu nóg* 34 n.

się przede wszystkim jako moc Boża, z którą człowiek uzyskuje kontakt dzięki Eucharystii. Owocem tego kontaktu jest skuteczność ofiary eucharystycznej i uświęcenie człowieka. Wierni zasługują na nazwę „synów Ducha Świętego”, a Kościół jest oblubienicą Bożą⁵. Nie ulega zatem wątpliwości, że Ogień i Duch, przyjmowany ludzkimi wargami jest w nomenklaturze Efrema wyrażeniem użytym na oznaczenie spożywania Ducha Świętego w Eucharystii.

Symbolika ognia

Ojcowie Kościoła w swojej doktrynie o Duchu Świętym chętnie posługują się symboliką biblijną. O ile jednak Ojcowie greccy, zwłaszcza okresu przedniecejskiego najchętniej odnoszą do Ducha Świętego symbolikę gołębicy czy też „wody żywej”, o tyle Ojcowie syryjscy preferują porównanie Ducha Świętego z ogniem. Stanowi to oczywiście bezpośrednie nawiązanie do opisu zesłania Ducha Świętego w Dz 2,3. Czym jednak tłumaczyć wysunięcie przez Ojców syryjskich na czoło właśnie obrazu ognia zawartego w Dziejach Apostolskich?

W. Myszor stawia hipotezę, że chodzi tu o popularne skojarzenie terminologiczne: „duszy” czyli „psyche” ze słowem „zimny”, czyli „psychros”. Duch Święty jako ogień natomiast jest ciepłem, które ogrzewa duszę człowieka. Jest więc przeciwieństwem „psychros”. Ojcowie syryjscy stosowaliby więc w tym przypadku paralelizm kontrastu, znany także w literaturze gnostyckiej⁶. Zdaniem Myszora, także bliskość Persji wraz z kultywowaną przez jej mieszkańców symboliką ognia mogła ułatwić jej asymilację w chrześcijańskiej poezji syryjskiej, choć zaczęła ona pełnić w niej inną funkcję⁷. Należy jednak zachować tutaj pewną ostrożność. Wydaje się, że ogromna wierność tradycji biblijnej i umiłowanie jej przez Ojców syryjskich czyni mało prawdopodobnym przypuszczenie o jakimś wpływie tradycji perskiej. Zarówno Efrem, jak i inni Syryjczycy obracają się w sferze obrazów i symboli bliskich mentalności człowieka biblijnego Wschodu. Podobnie jak autorzy ksiąg Starego Testamentu czerpią obficie porównania z otaczającego ich świata przyrody, aplikując je zgodnie z semickim sposobem wyrażania dla potrzeb doktryny teologicznej. Znajduje to zastosowanie także w sposobie przekazywania przez nich nauki o Duchu Świętym.

W oparciu o powyższe doskonały klucz do odpowiedzi na pytanie o uzasadnienie preferowania przez Ojców syryjskich symboliki ognia na oznaczenie działania Ducha Świętego daje — naszym zdaniem — sam Efrem w *Pieśni o Duchu Świętym*:

⁵ Por. Cyryllonas, *Poemat o pszenicy* 60 nn.

⁶ Zob. W. Myszor, *Poezja teologów [w:] Muza chrześcijańska*, t. 1, Kraków 1985, s. 170—171.

⁷ Tamże.

Gdy ciepło rozleje się na stworzenia,
każde z nich czerpie z jego siły —
wedle swej miary.

(...)

W ciepłe wszystko dojrzewa,
jak w Duchu uświęca się wszystko —
oto symbol! (...)

Ciepło zwycięża w ciele zimno,
jak wszelką nieczystość
pokonuje Duch Święty. (...)

Ciepło uwalnia
związane zimnem palce,
jak Duch Święty skrępowane przez szatana dusze. (...)

Ciepłem cieszą się na wiosnę zwierzęta
jak uczniowie uradowali się w Duchu Świętym,
który na nich zstąpił. (...)

Ciepło zrywa więzy zimy,
która opóźnia zawsze
kwiaty i owoce. (...)

Duch Święty zrywa więzy Złego,
które przeszkadzają
wspomagającej łasce
(...)

Ciepło rozrywa także
kaganiec milczenia,
który nałożył mróz wargom. (...)

Ciepłem ognia języków
wypędził Duch Święty
milczenie z uczniów.
(...)

Milczący tłum,
obraz zimy i zimna
opierał się uczniom. (...)

Duch Święty pokonał siłę zimna,
zstąpiwszy w ognistych językach
uwolnił uczniów z bojaźni,
(...)

Poniósł klęskę szatan
jak zima sroga (...)
Sprawiło to ciepło —
Sprawił to Duch Święty⁸.

Obraz skutków jakie daje ciepło w świecie przyrody stanowi dla naszego Ojca Kościoła czytelną ilustrację skutków działania Ducha Świętego na apo-

⁸ Efrem Syryjczyk, *Pieśń o Duchu Świętym*, 33 — 51, 65 — 67, 73 — 75, 81 — 87, 93 — 94, 105 — 106. Tł. pol.: W. Kania, *Muza chrześcijańska*, t. 1, Kraków 1985, 248 — 250.

stołów w dniu Pięćdziesiątnicy, jak również Jego działania na wszystkich wierzących. Dzięki Duchowi Świętemu apostołowie przewyciężyli bojaźń i zaczęli mówić o Chrystusie. Dzięki Duchowi Świętemu dokonuje się uświęcenie wierzących, pokonanie w ludzkich sercach skrupowania grzechem i wszelką nieczystością. Prawdy te Syryjczyk wydobywa przez umiejętne przeciwstawienie sobie dwóch obrazów: zimna i ciepła. Zimno i mróz są dla niego symbolem Złego, ogień i związane z nim ciepło — symbolem Ducha Świętego.

W kontekście powyższych obrazów należy także interpretować naukę Ojców syryjskich o obecności i działaniu Ducha Świętego w Eucharystii. Zarówno sposób tej obecności, jak i wynikający z niej zakres działania ujmują nasi pisarze w kategoriach dających wyrazić się przy pomocy symboliki ognia⁹.

Obecność i działanie Ducha Świętego w tajemnicy Eucharystii

Charakterystyczna jest w tym względzie doktryna Efrema, w której za punkt wyjścia przyjmuje on trzy wydarzenia Starego Testamentu: udzielenie gościny aniołom przez Abrahama, rodzaj kary, która dotknęła mieszkańców Sodomy oraz ofiara Eliasza¹⁰.

- 1) Efrema zwraca uwagę na to, że Abraham podał istotom bezcielesnym czyli aniołom pokarm cielesny, a oni — jak gdyby wbrew swej naturze — spożywali go¹¹. Zdaniem naszego autora dużo większym cudem jest to, iż w Eucharystii ludzie cielesni otrzymują pożywienie z Ognia i Ducha czyli pokarm duchowy¹².
- 2) Bóg zesłał na sodomitów karę w postaci ognia. Ogień ten przyniósł im zniszczenie: zostali spaleni. Ogień ukryty w chlebie eucharystycznym powoduje spalenie grzechów, ale w ten sposób przynosi życie tym, którzy go pożywają¹³.
- 3) Ogień zesłany z nieba strawił ofiarę Eliasza. Było to znakiem, że została ona przyjęta przez Boga. Przyjazny Ogień z nieba spożywany jest w Eucharystii i sprawia, że ofiara eucharystyczna w sposób skuteczny przynosi owoce na życie wieczne¹⁴.

⁹ Uwydatnione to jest wyrażenie w łacińskiej wersji *Pieśni o Eucharystii* Efrema: *Divini Spiritus in igne figuram agnoscito: permiscetur aquis, ut eas ad expiationem eleveat, pani se infundit, ut in hostiam sacrificii transferat* (CSCO 154, 51).

¹⁰ Por. Efrema Syryjczyk, *Pieśń o Eucharystii*, 101 — 120.

¹¹ Por. Rdz 18,2 — 9.

¹² „Aniołom bezcielesnym podał Abraham cielesny pokarm i oni go spożywali. Tu nowy cud wielkiego Pana dla cielesnych istot: Ogień i Duch do spożywania i picia” (*Pieśń o Eucharystii*, 101 — 106).

¹³ „Niegdyś spadł w gniewie ogień na grzeszników, teraz spada Ogień łaski i mieszka w chlebie. Tamten ogień palił ludzi, teraz spożywacie w chlebie Ogień, co daje życie” (*Pieśń o Eucharystii*, 107 — 113).

¹⁴ „Na ofiarę Eliasza spadł ogień i strawił ją,

Ogień łaski stał się nam ofiarą życia.

Ogień pochłonął ofiarę,

Twój, Panie, Ogień spożywamy przy Twej ofierze” (*Pieśń o Eucharystii*, 114 — 120).

Efrem wykorzystuje więc po mistrzowsku opisy trzech wydarzeń Starego Testamentu, by z ich pomocą zilustrować obecność i działanie Ducha Świętego w Eucharystii. Stosownie do przytoczonych powyżej trzech obrazów biblijnych można by naukę Ojca syryjskiego na temat związku Ducha Świętego z Eucharystią ująć w trzech analogicznych punktach:

- 1) Duch Święty sprawia, iż doczesne pożywienie: chleb i wino stają się pokarmem i napojem duchowym dla cielesnych ludzi. Duch Święty dokonuje zatem **przemiany** darów fizycznych w dary duchowe i uzdalnia człowieka do ich przyjmowania¹⁵.
- 2) Duch Święty warunkuje i określa skuteczność przyjmowanego przez człowieka pokarmu duchowego. Powoduje, że jest to pokarm dający życie wieczne. Dzięki przyjmowaniu bowiem w Komunii eucharystycznej Ducha Świętego dokonuje się spalenie grzechów i uświęcenie człowieka¹⁶.
- 3) Duch Święty czyni ofiarę eucharystyczną skuteczną, stając się jej Dokonawą, a równocześnie Gwarantem jej przyjęcia przez Boga.

Efrem zwraca uwagę na to, że obecność „Ognia i Ducha” w Eucharystii należy rozumieć analogicznie do obecności „Ognia i Ducha” w łonie Maryi, która zrodziła Syna Bożego¹⁷. Z analogiczną obecnością mamy do czynienia również w wodach chrztu¹⁸. Nasuwa to wniosek, iż Teolog Syryjski usiłuje pouczyć, że człowiek w Eucharystii przyjmując Ciało i Krew Chrystusa, przyjmuje równocześnie pochodzącą od Ducha Świętego moc, której działanie i skutki można porównać z obrazem ognia. Eucharystyczne Ciało i Krew Chrystusa są więc napełnione obecnością Ducha Świętego. W toku myślowym Efrema i innych autorów syryjskich można dostrzec daleko idącą konsekwencję: skoro Duch Święty był sprawcą wcielenia, a także ujawnił swoją obecność zarówno przy chrzcie Jezusa, jak i w czasie Jego działalności oraz przy zmartwychwstaniu, to nie może być nieobecny w tajemnicy Eucharystii¹⁹. W takim też kontekście należy odczytywać słynne sformułowanie Efrema: „W Twym chlebie żyje Duch, który nie może być spożyty. W Twym winie płonie Ogień, który nie może być wypity”²⁰.

¹⁵ Odnajdujemy tutaj naukę paralelną do doktryny Ojców greckich IV w. szczególnie Cyryla Jerozolimskiego na temat przemiany (*metabole*) eucharystycznej i jej Autora — Ducha Świętego. Cyryl, któremu zawdzięczamy najstarszy tekst epiklezy konsekracyjnej, naucza, iż *metabole* eucharystyczna oznacza przemianę pokarmu fizycznego w pokarm duchowy. Dokonuje jej Duch Święty, który z chleba i wina czyni (*poiese*) Ciało i Krew Pańską (por. *Catech.* XXIII, 7 — 8; XIX, 7; XXI, 3; XXIII, 19).

¹⁶ Spalenie grzechów poprzez Eucharystię nie oznacza, iż Ojcowie syryjscy widzą w Eucharystii środek zastępujący pokutę. Przekonującą analizę tego problemu u Efrema daje P. You si f: *L'Eucharistie et le Saint Esprit d'apres s. Ephrem de Nisibe*, [w:] „Studies in Early Christian Literature, A Tribute to Arthur Voobus”, Chicago 1977, 235 — 246.

¹⁷ Por. *Pieśń o Eucharystii*, 141 — 143.

¹⁸ Por. tamże, 144 — 150.

¹⁹ Por. W. Hryniewicz, *Nasza Pascha z Chrystusem*, Lublin 1987, 462.

²⁰ *Pieśń o Eucharystii*, 71 — 76.

To samo odnosi się do cytowanych powyżej fragmentów z Bałaja i Cyryllona.

Przyzywanie Ducha Świętego modlitwą epiklezy

Nauka o obecności i działaniu Ducha Świętego w Eucharystii wskazuje, iż tradycji syryjskiej nie mogło być obce pojęcie epiklezy konsekracyjnej. Choć Ojcowie nie przekazują jej tekstu, to jednak zaświadcniają o jej istnieniu. Efreem mówi, iż kapłan w modlitwie epikletycznej błaga, „aby Duch Święty zstąpił i uświęcił złożone na ziemi dary”²¹. Podkreśla, że chleb i wino nie miałyby działania o skutkach odnoszących się do życia wiecznego, „gdyby nie przyłączył się do nich głos niebieski i nie uświęcił darów”²². Nie ulega wątpliwości, że ów „głos niebieski” to Duch Święty²³. Jego funkcją bowiem jest udoskonalenie tego, czego dotyka²⁴. W wypadku darów eucharystycznych kontakt z Duchem Świętym, przyzywanym modlitwą epiklezy, powoduje ich uświęcenie. Czy równocześnie jednak dokonuje także przemiany darów? Wydaje się, że tradycja syryjska zna i akceptuje taki punkt widzenia. Przemawia za tym inny tekst przypisywany Efreemowi: *Non ab ipso sacerdote ex pane fieri posse corpus, sed ab alio; hic autem est Spiritus Sanctus; sacerdotem itaque velut mediatorem solummodo manus attollere labiisque preces et orationes quasi suplicem servum offerre*²⁵.

W tekście tym autor zwraca uwagę na dwie sprawy:

- 1) Przemiany darów w ofierze eucharystycznej dokonuje Duch Święty,
- 2) Nie dokona się jednak zstąpienie Ducha Świętego bez modlitwy kapłana.

Kapłan jest więc koniecznie potrzebny dla sprawowania tajemnic Eucharystii, ale przemiana eucharystyczna jest dziełem Ducha Świętego. Prowadzi to do wniosku, iż w Kościele syryjskim w czasach Efrema była już znana i używana w liturgii epikleza konsekracyjna. Można przypuszczać, że jej brzmienie nie odbiegało w swej zasadniczej treści od epiklezy konsekracyjnej przekazanej

²¹ *O kapłaństwie* 3, PG 48,1067. Tł. pol. W. Kania, [w:] *Sakramenty, wiary*, Kraków 1970, 252. Analogiczną informacją podaje Bałaj: „Kamienny ołtarz

zapewnia nam nadzieję,
czysty kapłan
wzywa Ducha Świętego
zebrany lud
śpiewa „Święty” (*Poemat o Kościele*).

²² Tamże.

²³ Wyjaśnienie to daje sam Efreem, przypisując takie właśnie imię Duchowi Świętemu: *Pater mens, Filius autem verbum, Spiritus vox*, tria nomina, una voluntas, una potestas (*Hymnus de defunctis et Trinitate* 11, EP 714).

²⁴ Por. tamże: *Spiritus Sanctus paracletus et miserator, quo perficitur omne quod fuit et erit est*.

²⁵ *Explan. in Ezech.* Opera edita a Petro Benedicto, t. II, 175.

przez Cyryla Jerozolimskiego mniej więcej w tym samym okresie czasu, chociaż na gruncie greckim²⁶.

Aplikacja doktrynalna szkoły syryjskiej w liturgii

Nauka Ojców syryjskich o obecności i działaniu Ducha Świętego w Eucharystii znalazła swój konkretny wyraz w liturgii. Odnosi się to zarówno do modlitw liturgicznych towarzyszących przemianie eucharystycznej (zwłaszcza tekstów epiklezy), jak również do gestów liturgicznych, w których językiem symboli wyrażała się treść doktrynalna. W zakresie tekstów liturgicznych należy wymienić:

1. Syryjska liturgia św. Jakuba:

„Zmiłuj się nad nami, Ojczy Wszchemogący i ześlij Świętego Twego Ducha, ... ażeby przyszedł UCZYNIŁ chleb ten ożywiający, niebiańskim... Ciałem Pana, Boga i Zbawcy naszego Jezusa Chrystusa na odpuszczenie grzechów i na żywot wieczny dla przyjmujących je. Amen. A to zaś, co jest w kielichu niechaj UCZYNI Krwią Nowego Przymierza, ... krwią samego Pana i Boga, Zbawcy naszego Pana Jezusa Chrystusa, ku odpuszczeniu grzechów i żywotowi wiecznemu dla tych, którzy ją będą przyjmowali, aby nam i wszystkim uczestniczącym posłużyła ku świętości”²⁷. W liturgii syryjskiej mamy zatem do czynienia z przyzywaniem Ducha Świętego po to, by UCZYNIŁ chleb — Ciałem, wino — Krwią.

Po wypowiedzeniu powyższych słów, diakon mówi: „Najmilsi, jak strach budzącą jest ta chwila obecna! Duch Święty zstępuje i wnika w hostię... Stójcie w bojaźni i lęku...”²⁸, i dodaje: „bójcie się i lękajcie, słudzy Kościoła, ponieważ sprawujecie OGIEŃ ŻYWY. Władza, która jest wam dana, doskonalsza jest od tej, którą posiadają Serafinowie. Błogosławiona dusza żyjąca w czystości, bo Duch Święty wypisze imię tej duszy i wyniesie ją do nieba. Diakoni bądźcie w tym świętym czasie napełnieni bojaźnią, bo Duch Święty zstępuje dla uświęcenia tych, którzy Go przyjmują”. Diakon upomina kapłana i współdiakonów, by sprawowali Ofiarę z lękiem, bo sprawują Ofiarę OGNIĄ ŻYWEGO.

2. Różne liturgie w tekstach epiklezy posiadają prośbę o „napełnienie Duchem Świętym” będące owocem przyjmowanej Eucharystii

a) epikleza w *Konstytucjach apostołskich*: „Prosimy Cię, ... abyś na tę ofia-

²⁶ „... prosimy miłosiernego Boga, ażeby zesłał Ducha Świętego na ofiarowane dary i przemienił (poiese) chleb na Ciało Chrystusa i wino na Krew Chrystusa; czegokolwiek bowiem dotknie (efapsaito) Duch Święty, to wszystko jest uświęcone i przemienione (touto egiasthai kai metabletai)” (*Catech.* XXIII, 7; PG XXXIII 980).

²⁷ Tekst w tłum. polskim cytuję za: Ł. Świątkowski, *Ojcowie Kościoła a epikleza eucharystyczna*, Chicago 1914, 16 — 17.

²⁸ Tamże.

rę zesłał Twojego Ducha Świętego, ... iżby uczynił ten chleb ciałem Twego Chrystusa, a kielich ten Krwią Chrystusa Twego, iżby ci, którzy Go przyjmują... zostali napełnieni Duchem Świętym”;

- b) anafora św. Jana Chryzostoma: „Aby te Dary dały przyjmującym je ... uczestnictwo Świętego Twego Ducha”;
- c) anafora św. Bazylego: „Abyśmy wszyscy, którzy mamy uczestnictwo w tym jednym chlebie i kielichu zostali ze sobą zjednoczeni w komunii jednego Ducha Świętego²⁹;
- d) modlitwa komunijna w liturgii mozarabskiej: *Domine Deus meus da mihi Corpus et Sanguinem Filii Tui Domini nostri Jesu Christi ita sumere, ut per illud ... merear ... tuo Sancto Spiritu repleri.*

Symbolne liturgiczne były następujące:

1. Ryt wiania gorącej wody do konsekrowanego kielicha po łamaniu chleba, przy równoczesnym wypowiedzeniu słów: „Żar wiary, pełen Ducha Świętego”. Ryt ten znany jest w greckiej liturgii św. Jakuba już w IV w. Gorąca woda (*zeon*) rozgrzewa kielich i jego zawartość. Symbolizuje ona ogień Ducha Świętego, którym kielich jest napełniony i który będzie wiany w dusze wierzących w czasie Komunii Świętej. Mamy tu więc do czynienia z symbolem uobecnienia Pięćdziesiątnicy w Eucharystii³⁰. Należy zauważyć, iż *zeon* łączy w sobie dwa symbole Ducha Świętego: ogień (ciepło, żar) i woda. Obydwa występują często w literaturze patrystycznej.
2. Łyżka (kochla), którą podawana jest Komunia Święta w Kościele wschodnim, symbolizuje szczypcę z Iz 6,6³¹, ponieważ nią podaje się „żarzące węgle” czyli Eucharystię. W greckiej liturgii św. Jakuba Eucharystia określona jest mianem „żarzące węgle” (*antrax*). Przez Ducha Świętego bowiem, a raczej w ogniu Ducha Świętego przygotowany został pokarm, który żarzy się. W jego żarze dostępują oczyszczenia i duchowego odnowienia ci, którzy go

²⁹ Teksty w tłum. polskim cytuję za: M. Thurian, *O Eucharystii i modlitwie* (przełożyła z j. franc. M. Tarnowska), Kraków 1987, 84.85 — 86.

³⁰ Obszerniejsze omówienie symboliki *Zeonu* — zob. W. Hryniewicz, *Sakrament Pa-schy i Pięćdziesiątnicy. Tajemnica Eucharystii w świetle dialogu katolicko-prawosławnego*, [w:] *Eucharystia i posłannictwo* Warszawa 1987, 48 — 49.

³¹ „Wówczas przyleciał do mnie jeden z serafinów, trzymając w ręce węgiel, który kleszczami wziął z ołtarza. Dotknął nim ust moich i rzekł: Oto dotknęło to twoich warg, twoja wina jest zmazana, zglądzony twój grzech” (cytuje wg BT).

³² Por. Efreem Syryjczyk, *Pieśń o Eucharystii*, 81 — 100:

„Pan zstąpił na ziemię do ludzi
uczynił ich nowym stworzeniem,
jak Aniołom, tak i ludziom dał Ogień i Ducha,
aby się stali wewnętrznie Ogniem i Duchem.
Nie palcami wziął Seraf żarzący się węgiel,
dotknął nim tylko ust proroka.
Ten go nie wziął i nie spożył,
a nam dał Pan jedno i drugie”.

przyjmują. Eucharystia bowiem, tak jak żarzące węgle z Iz 6,6 niszczy grzechy³². Analogiczną symbolikę odnajdujemy w liturgii malabarskiej³³.

Wydaje się, że doskonałe uzupełnienie doktryny Ojców syryjskich na bazie omawianej symboliki daje Jan Damasceński: „Zbliżajmy się z gorącym pragnieniem i mając dłonie ułożone na sobie w kształt krzyża, bierzemy na nie Ciało Ukrzyżowanego, a zwracając ku Niemu oczy, usta i czoło, przyjmujemy Boski węgiel, aby ogień naszej tęsknoty połączony z jego żarem spalił grzechy nasze i oświecił serca, a uczestnictwo w Bożym płomieniu rozpłomieniło nas i przebóstwiło. Węgiel ten widział już Izajasz. Lecz węgiel, to nie samo drewno, ale drewno złączone z ogniem. Tak i Chleb Komunii — to nie sam chleb, lecz chleb zjednoczony z Bóstwem”³⁴.

Wnioski

Eucharystia przygotowana jest w ogniu Ducha Świętego i dlatego przyjmujemy ją jako rozżarzony pokarm i napój, powodujący spalenie grzechów i odnowienie wewnętrzne u przyjmującego.

Działanie Ducha Świętego w Eucharystii jest skuteczne. Dary eucharystyczne przestają dzięki Duchowi Świętemu należeć do świata materialnego, a stają się pokarmem nieśmiertelności, źródłem życia i przebóstwienia dla tych, którzy je przyjmują³⁵.

Skutki działania Ducha Świętego w Eucharystii ukazują wyraziście jej aspekt eschatologiczny. Punktem odniesienia jest „dzień sądu”, który stanowi kres zmagania się dobra ze złem. W wydarzeniu tym człowiek antycypuje już teraz dzięki Eucharystii. Działający w niej Duch Święty „pali” nasze grzechy, czyli „wyrzuca precz” księcia tego świata i uczy rozpoznawać i „nazywać Panem” (1 Kor 12,3) Chrystusa. A „nikt nie może rzec: Jezus jest Panem, chyba tylko w Duchu Świętym” (1 Kor 12,3). Tak więc w ogniu eucharystycznej przemiany dokonuje się już teraz zapowiedź wyznania Chrystusa Panem przy końcu dziejów, kiedy wszystko zostanie złożone pod Jego stopy³⁶. Tak więc w Eucharystii i poprzez Eucharystię realizuje się eschatologiczna misja Ducha Świętego wobec ludzkości.

³² „*Ignem in ignito carbone Isaias osculatus est, et labia eius exusta non sunt, sed iniquitas eius remissa est: ignem in ipso pane suscipiunt mortales et ipsorum corpora custodit et delicta eorum exurit*— cytuję za: L. A. Hoppe, *Die Epiklesis der griechischen und orientalischen Liturgien*, Schaffhausen 1864, 260.

³⁴ Jan Damasceński, *De fide orth.*, IV 13 (PG 94,1150). Tł. pol. B. Wojkowski, Warszawa 1969, 220.

³⁵ Por. E. P. Siman, *L'expérience de l'Esprit par l'Eglise d'après la tradition syrienne d'Antioche*, Paris 1971, 233 — 239.

³⁶ Por. J. Klinger, *Geneza sporu o epiklezę*, Warszawa 1969, 161.

LA DOCTRINE DES PÈRES SYRIENS RELATIVE
À LA RECEPTION DU SAINT ESPRIT DANS L'EUCCHARISTIE

Résumé

Les pères syriens sont d'avis, que dans l'Eucharistie le croyant reçoit aussi l'Esprit Saint. Ils l'expriment par le symbole du feu. C'est surtout la doctrine de St. Éphrem, qui est caractéristique dans cette matière. En s'appuyant sur les événements de l'Ancien Testament, St. Éphrem déclare, que l'Esprit Saint: (1) accomplit la transformation des dons physiques en dons spirituels et rend l'homme capable de les accepter, (2) brûle les peches et sanctifie l'homme, (3) rend le sacrifice eucharistique efficace. Cela prouve, que St. Éphrem connaissait l'épiclèse de la consecration.

L'enseignement des pères syriens concernant la présence et l'oeuvre de Saint Esprit dans l'Eucharistie a trouvé son expression très distincte dans la liturgie. C'est lisible non seulement dans les textes des anciennes épicleses, mais aussi dans certains gestes liturgiques. Entre ces derniers il faut mentionner au premier rang le rite du versement d'eau chaude (*zeon*) dans le calice consacré et le symbole de la cuillère (*cochla*), à l'aide de laquelle on distribue la Sainte Communion dans l'Église orientale.